

Sionistický skauting a židovská mládežnická hnutí v severních Čechách

Jitka Radkovičová – Tiki

Kurt Frank, člen oddílu Bárak (tj. Blesk) z Ústí nad Labem na táboře v roce 1938.

V Izraeli přijal hebrejské jméno Šlomo.

Vznik sionistických skautských organizací

Židovská sionistická skautská a mládežnická hnutí podle vzpomínek pamětníků představovala mix dobrodružství, romantiky a sionismu¹, mnohdy také vzpouru proti měšťáctví a umožňovala tak vstup do tehdy nového, neotřelého myšlenkového světa, představujícího relativně svobodnou společnost podobně zaměřených mladých lidí.

Geneze vzniku byla u každého z těchto uskupení jiná: u Modrobílých (Blau-Weiss, kteří si později pohebrejštili název na Tchelet Lavan) byl vznik zapříčiněn díky existenci tzv. „áríjského paragrafu“ ve stanovách německého spolku Wandervogel² (nebylo to ve své době nic neobvyklého, tato klauzule, znemožňující členství neáríjcům, byla součástí stanov všech německých spolků). Členové židovského původu z Wandervogelu odešli a založili vlastní hnutí skautského typu.

Další z hnutí, Makabi Hacair (Mladý Makabejec), se vydělil z židovského sportovního klubu Makabi. Naopak skautské hnutí Bnei Akiva (Děti Akivovy) akcentovalo potřebu prosazovat sionistickou linii mezi věřící, ortodoxněji založenou mládeží a Brit Trumpeldor (Trumpeldorův svaz) reagoval na poptávku po ráznějším, vojenském způsobu výchovy

¹ Sionismus: židovské národně-politické hnutí usilující o založení vlastního státu v Palestině.

² Wandervogel: německé mládežnické hnutí orientované na pobyt v přírodě, založené na konci 19. století.

židovské mládeže. Hnutí El Al (Vzhůru), které se ve svých stanovách také hlásilo ke skautingu, naopak vzniklo jako český ekvivalent téměř výlučně německy mluvícího Tchelet Lavan a skautská organizace Hašomer Hacair (Mladý strážce) byla založena členy tohoto hnutí, kteří z Polska cestou do Palestiny procházeli Slovenskem, kde měl Hašomer Hacair silnou základnu. Každé z hnutí (s výjimkou Makabi Hacair a El Al) bylo také autonomním členem některé ze zastřešujících skautských organizací, ať už to byla Federace čs. skautů anebo Svaz junáků skautů Republiky Československé.

Počet členů jednotlivých oddílů a skupin býval odvozen od velikosti místní židovské obce, přičemž sionismus zpočátku – zvláště v historických českých zemích – nepředstavoval hlavní proud v židovské populaci. O své místo na slunci musel bojovat, protože tradičním představitelem českého Žida byl Žid asimilovaný a tak sionismus v těchto místech zpočátku nevzkvétal.

Svazový odznak hnutí Tchelet Lavan.

Předválečný odznak organizace Brit Trumpeldor.

Typickým znakem pro zmíněná hnutí bylo jasné zdůraznění sionistického aspektu výchovy, který v propojení se skautingem představoval způsob a cestu k dosažení tzv. uskutečnění³, jímž byl myšlen odchod do židovské národní domoviny, tedy do Palestiny. Jak se později ukázalo, byl to důraz velmi prozíravý, správný a předvídavý, protože pro rodiče, kteří do té doby odmítali o vystěhování byť jen uvažovat, to byl nakonec způsob, jak dostat ven z nacistických kleští alespoň svoje děti. Bylo také zcela správné, že skauting jako výchovný program byl tehdy vedoucími židovskými činители shledán jako vhodný prostředek na

³ Například v Makabi Hacair bylo používáno heslo „Chazak ve-hagšem“, tj. „Buď silný a uskutečňuj“ jako ideologická zkratka dokumentující směřování tohoto hnutí.

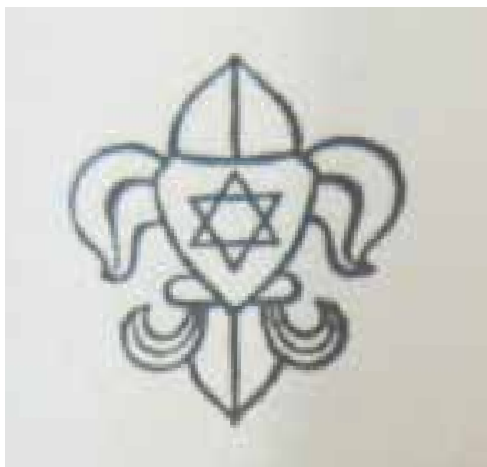
Opasková přezka hnutí Makabi Hacair.

klasickému programu pak přibyla praktická „nadstavba“: výuka hebrejštiny, studium židovské historie, zpěv hebrejských písní apod. Lišila se také terminologie: například klubovnu židovští skauti nazývali „moaddon“, skauti byli „cofim“, slibu říkali „haftacha“ a podobně. Věková kategorie nazývaná „cofim bogrim“ (šlo o skauty starší šestnácti let) pak obvykle absolvovala tzv. hachšará, neboli výcvik v praktickém povolání jako další krok v přípravě na odchod do země svých předků.

O činnosti těchto oddílů v oblasti Přemysla Oráče se dochovalo minimální množství dokladů a to málo, co víme, bylo zrekonstruováno z dostupných materiálů nalezených z velké části v izraelských archivech. Je to logické: část židovské populace byla z této oblasti vyhnána ještě před Mnichovskou dohodou⁵, zbytek nahnán do koncentráků, a tak lze s jistotou tvrdit, že z dokumentů se zachoval pouhý zlomek.

cestě k dosažení tohoto cíle, byť prolínání obou směrů místy způsobovalo problémy. Židovské autority se obávaly, že by přílišné zdůrazňování skautingu mohlo vést k tzv. „vnitřní asimilaci“ a odvádět mládež od jednoho z hlavních cílů sionistického hnutí.⁴ Na druhé straně byl logický požadavek skautského vedení na akceptování skautského slibu a zákona, bez kterého nebylo možné přístupovou smlouvu uzavřít.

Sionistické oddíly pracovaly na podobných principech jako ostatní skautské organizace: zdůrazňován byl morální a etický kodex, požadována účast na schůzkách, výpravách a letních či zimních táborech. Ke

Odznak Svazu židovských skautů Hašomer Hacair.

⁴ Viz např. diskuse v Listech židovské mládeže, 1923, č. 6.

⁵ Mnichovská dohoda o odstoupení československého pohraničního území Německu byla podepsána 30. 9. 1938 zástupci Německa, Itálie, Francie a Velké Británie. Čs. politici nebyli k jednání přizváni.

Platí nicméně, že tento region byl „požehnan“ velkým množstvím skupin patřícím k různým sionistickým uskupením, i když zdaleka ne všechny výše jmenované spolky zde měly zastoupení. Zpočátku lze vysledovat hlavně aktivity hnutí Blau-Weiss, které na naše území proniklo v roce 1913 a kromě velkých měst působilo převážně v německojazyčných oblastech. Teprve později se přidávala hnutí další.

Teplice-Šanov

Jedním z měst, ve kterém se sionistickým ideálům velmi dařilo, byly Teplice-Šanov; místní židovská komunita byla značně početná, takže rezervoár případných zájemců o činnost byl do jisté míry zajištěn. Jednu z prvních zpráv o existenci oddílu Blau-Weiss lze najít v periodiku vydávaném tímto hnutím pod názvem Blau-Weiss Blätter, kde v prosincovém čísle z roku 1913 je mezi členy redakční rady uveden Dr. Felix Seidemann a existence tohoto gdudu⁶ je uvedena v rubrice „Zprávy z hnutí“. V téže rubrice pak v dalších číslech časopisu narazíme na hlášení o činnosti teplické skupiny, například o tom, jakým způsobem byly slaveny významné židovské svátky anebo o výpravách na Šumavu, o putování údolím Labe, případně o vzdělávacích i různých jiných akcích. Zmíněný doktor Seidemann se stal hlavním vedoucím teplické skupiny, která se během času podstatně rozrostla: tvořilo ji pět chlapeckých a tři dívčí čtyř.⁷ Jak se skupina jmenovala, se zatím zjistit nepodařilo. Víme jen, že jedna z družin, nazývaných hebrejsky kvuca, nesla název Burganith, tj. „Buržousti“. Těžko říct, kde k takovému názvu přišla...

Postupem času se Teplice také stávaly dějištěm akcí s oblastním, ba i celorepublikovým významem. Na takzvaný vůdcovský den (Führertag), který byl považován za jednu z nejdůležitějších událostí opakující se pravidelně v určitém časovém sledu, se 25. a 26. prosince 1917 sjeli vedoucí jednotlivých skupin Blau-Weiss z celých severozápadních Čech, aby domluvili další směřování a strategii a stanovili výchovné cíle, kterým se hnutí mělo prioritně věnovat.

Vůdcovské semináře, spolkové dny a další podobné podniky se staly pravidelnými aktivitami pořádanými vedením Blau-Weiss a sloužily zejména k výměně informací mezi jednotlivými gdudy. Zajišťovaly rovněž tok informací od vyšších organizačních jednotek k nižším (a opačně) a představovaly tak důležitý prvek ve stále náročnější koordinaci činnosti narůstajícího množství oddílů a skupin.

Naprosto v souladu se sionistickými ideály se podstatná část programu skupiny týkala práce pro Židovský národní fond; jeho účelem bylo získávat – tj. zakupovat – půdu v Palestině a měnit ji v národní majetek, starat se o zalesňování a zavodňování krajiny, stejně jako o další zemědělské projekty. Způsobů používaných k získávání potřebných finančních prostředků bylo

⁶ Gdud: [hebr.] určitá organizační jednotka, skupina, oddíl.

⁷ Blau-Weiss Blätter, 1917, roč. 5, č. 1, s. 39, rubrika Aus der Bewegung.

Členové oddílu Tchelet Lavan v Teplicích. 30. léta dvacátého století.

několik, ať už šlo o dobrovolné dary anebo další podpůrné akce a většiny takových podniků se zúčastňovaly také sionistické skautské organizace. Byl to výborný způsob, jak podpořit sounáležitost Židů v diaspoře⁸ s těmi, kteří už v Palestině byli. Pro teplické to rozhodně nebylo pouhé teoretizování, protože v roce 1923 se vydala do Erec Israel, tedy Země izraelské, parta, jejíž někteří členové patřili ke zdejší skupině Tchelet Lavan⁹, a která se podílela na budování kibucu Sarid. Byli v ní například David Semmel, Artur Ungár, Fritz Strasser nebo Fritz Karpeles, který později přesídlil do kibucu Chefciba.

Jednou z nejvýraznějších osobností teplického gdudu byl Jakob Edelstein, uprchlík z východohaličské Horodenky, který do Teplic přišel z Brna a členem Tchelet Lavan se stal až v roce 1926, ve svých třiačtyřiceti letech. Tento významný představitel československého sionismu si mezi instruktory Tchelet Lavan získal výsadní postavení a jeho autorita neutrpěla ani tehdy, když během jednoho letního tábora vyšlo najevo, že si každé ráno váže modlitební řemínky. Na to, že vztah mládeže k náboženství byl v tomto hnutí velmi vlažný, to byl pozoruhodný úspěch.¹⁰ Jaikev – jak mu říkali kamarádi – byl prostě člověk věrný židovské tradici

⁸ Diaspora: židovské usídlení mimo Izrael v důsledku vyhnání Židů z jejich domoviny.

⁹ Nedlouho po vzniku Československa se organizace v roce 1919 přejmenovala na Tchelet Lavan, což je hebrejský ekvivalent německého názvu Blau-Weiss (Modrobílí).

¹⁰ Ruth Bondyová: Jakob Edelstein. Praha, Sefer 2001.

Členové hachšará v Teplicích. 1932.

a zůstal jím po zbytek svého života. V hnutí se věnoval převážně organizační práci a pro své kvality byl vybrán, aby řídil tzv. Palestinský úřad v Praze, který od roku 1920 prováděl organizovanou vystěhovaleckou činnost a mimo jiné distribuoval přistěhovalecké certifikáty do Palestiny. V době nacistické okupace mohl odjet a zachránit si život, ale zůstal s ostatními: v prosinci 1941 byl poslán do Terezína, kde stál v čele tzv. Rady starších, která řídila chod ghetta, až do začátku roku 1943. Na sklonku téhož roku byl společně se svou rodinou zařazen do transportu do Osvětimi, kde před jeho očima nacisté nejdříve zavraždili jeho ženu a syna a vzápětí poté také Jaikeva. Stalo se to v červnu 1944. Pozdravy, které ve své poslední chvíli poslal po polském mistru popravčím do svých milovaných Čech, byly doručeny.¹¹

Dalším z hnutí, které se v Teplicích-Šanově etablovalo minimálně od poloviny 30. let dvacátého století, bylo Makabi Hacaír. Podrobnější informace o činnosti zatím nemáme k dispozici, víme jen, že skupina se jmenovala Arje („Lev“), přičemž je evidentní, že se v ní vyskytovali experti na tvorbu skautského programu. V časopise Doar Ha-Cofim¹² se dočítáme, že všechny oddíly Makabi Hacaír, které by si chtěly prohloubit skautské znalosti, se mají obracet na Herberta Lentnera z Teplíc-Šanova. Členové teplického gdudu se také od poloviny

11 Ruth Bondyová: Jakob Edelstein. Praha, Sefer 2001.

12 Časopis hnutí Makabi Hacaír Doar Ha-Cofim: [hebr. Skautská pošta], březen, 1936.

30. let pravidelně zúčastňovali letních i zimních táborů pořádaných hnutí. V lednu 1936 se na Eichlerově chatě ve Špindlerově mlýně stal na podobném táboře vedoucím Tepličák Leo Kalb spolu se svým brněnským kolegou Heinzem Schwarzem. A sportovního vedoucího jim dělal Fredy Hirsch, člen Svazu německých židovských skautů, který před Hitlerem utekl do Československa (kde vstoupil do Makabi Hacair), jeden z nejznámějších vedoucích sionistické mládeže vůbec. Svoji životní pouť ukončil v tzv. rodinném táboře v Osvětimi-Březince, kde byl během jediné noci z 8. na 9. března 1944 zplynován největší kontingent československých Židů během celé války: o život tehdy přišlo 3791 lidí. Na to se nikdy, opravdu nikdy nedá zapomenout.

Aktivita mládežnických sionistických hnutí v Teplicích neustala ani po druhé světové válce. Na přelomu listopadu a prosince 1945 se zde konal první poválečný společný seminář hnutí Tchelet Lavan, El Al a Makabi Hacair a objevila se nová organizace, Brit Trumpeldor. Trumpeldorův svaz neboli Betar uplatňoval alespoň zčásti skautské principy, a zastupoval pravicové spektrum sionistického hnutí. Jak už bylo v úvodu naznačeno, vychovával své členy kromě výuky hebrejštiny a hebrejské kultury také na poli výcviku k sebeobraně. V Palestině se orientoval na vybudování sítě ozbrojených jednotek, které měly za úkol bránit židovské osady proti arabským bojůvkám, v diaspoře pak byli členové vychováváni k obraně proti pogromům. V Teplicích se členové angažovali také jinými způsoby: „*Spoločenské večierky v Tepliciach-Šanove. Náš kén v Tepliciach-Šanove zaviedol novinku, ktorá môže byť hodná nasledovania. Každú sobotu večer usporiadajú u iného chavera spoločenský večierok, ktorého sa účastní celý kén. Tieto večierky majú veľký morálny význam, nakoľko sa pomocou nich udržuje chaverut i medzi tými našimi príslušníkmi, ktorí už dávno opustili mládežnícke šurot.*“¹³

Citace z článku vyžaduje vysvětlení, protože tak trochu odráží rozdíl mezi klasickým a sionistickým skautingem, minimálně v již zmíněném používání odlišné terminologie: výrazy jako „chaver“, „ken“, „chaverut“, „šurot“ svazový skaut nepoužíval. Pro židovského skauta orientovaného sionisticky to naopak byla běžně používaná slova. Chaver rovná se přítel nebo člen hnutí, ken doslovně hnízdo, v přeneseném slova smyslu pak místo, kde se členové skupiny či oddílu scházeli, ale také organizační jednotka: ken mohl mít několik oddílů; chaverut znamená přátelství a šurot jsou řady.

Posledním hnutím, které se objevilo ve „skautských dějinách“ Teplic-Šanova, byl Hašomer Hacair. Tato skautská organizace expandovala na Moravu a do Čech ze Slovenska, kde měla hlavní základnu, v polovině 30. let dvacátého století. V Teplicích pak uspořádala jednu z prvních poválečných hachšar, tj. rukodělný výcvik jako přípravu svých členů na odchod do Palestiny, po roce 1948 pak do Izraele.¹⁴

13 Citace z článku v časopise Medina Ivrit [hebr. Židovský stát], 1947, č. 26.

14 Izraelský stát vznikl 14. 5. 1948.

Parte vůdce skupiny Blau-Weiss v Děčíně-Podmoklích Fritze Frankla, který zahynul v bojích 1. světové války. Na jeho památku byly členy podmokelského oddílu vysazeny stromky v lese v kibucu Sarid.

Děčín-Podmokly

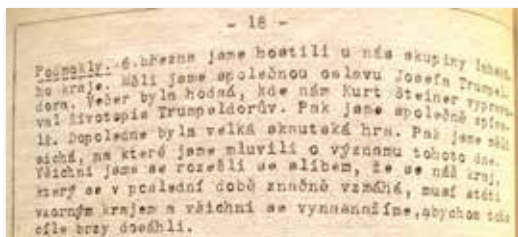
Dalším z měst, kde pracovaly sionistické oddíly, byl Děčín-Podmokly. Podobně jako v předchozím případě nacházíme zmínky o činnosti těchto oddílů jednak v časopisech vydávaných hnutími, ke kterým se hlásily, méně se dají dohledat přímá svědectví členů těchto hnutí.

Také v Podmoklech se jako první objevil oddíl Blau-Weiss. Stejně jako ostatní skupiny Modrobílých v Rakousku-Uhersku se i tato potýkala s úbytkem vedoucích, který byl dán dobou: zuřila první světová válka a značná část mladíků odcházela na frontu. V periodiku Blau-Weiss Blätter bylo válečným událostem věnováno poměrně hodně prostoru a tak v mnohých číslech nacházíme seznamy Blau-Weisserů, kteří narukovali, těch, kteří byli zraněni a také desítky úmrtí oznámení, dokumentující rozsáhlou devastaci členské základny právě tímto způsobem. V srpnovém čísle zmíněného časopisu z roku 1916 se objevilo parte vůdce podmokelské skupiny Blau-Weiss Fritze Frankla¹⁵, kterému v roce 1919 po vzniku republiky věnovali kolegové z oddílu na památku osm stromků (tzn., uspořádali finanční sbírku, výtěžek předali Židovskému národnímu fondu a ten se postaral o jejich vysazení v Palestině).¹⁶

Stejně jako Šanov, tak i Podmokly byly dějištěm republikových či oblastních setkávání. Jedno z takových setkání dokumentuje výřez z článku, kde se objevují další neznámá hebrejská slova, která si můžeme přidat do slovníčku: hodaá znamená oznámení, sicha je rozhovor, diskuse. Vysvětlení k článku je pro našince nutné – vztahuje se k informacím psaným v úvodu a prakticky ukazuje, čím se sionistický skauting mimo jiné lišil od svazového a na co kladl důraz: jméno Josef Trumpeldor svazovému skautovi neřikalo nic, ale pro židovského skauta orientovaného sionisticky bylo pojmem. Dalo by se zjednodušeně říct, že Josef Trumpeldor zosobňoval dějiny Palestiny v kostce: šlo o židovského důstojníka velícího tzv. oslí jednotce složené výhradně z Židů, která během 1. světové války měla za úkol především zásobování

¹⁵ Blau-Weiss Blätter, 1916, roč. 4, č. 2, s. 52, rubrika Aus der Bewegung.

¹⁶ Židovské zprávy, 1919, roč. 2, č. 14, s. 7

Článek z časopisu „El Al“ (Vzhůru) o průběhu regionálního setkání členů hnutí Tchelet Lavan.

bojových jednotek jak proviantem, tak zbraněmi a střelivem, tj. byla to jednotka z vojenského hlediska „podradnější“. Jenže v bojích u Galipoli v roce 1915 se skvěle osvědčila a izraelská armáda se k jejímu odkazu dodnes hrdě hlásí, protože to byla první židovská vojenská formace od povstání Bar Kochby (tj. po dvou tisíciletích). Trumpeldor sám pak přesídlil do Palestiny, kde roku 1920 padl v boji proti Arabům, když bránil židovskou osadu na kopci Tel Chaj. A stal se ikonickou postavou (nejenom) všech sionistických mládežnických hnutí, předmětem nejružnějších oslav a jeho jméno pak nesla jedna z mládežnických formací (v této stati byla několikrát zmíněna).

Stejně tak aktivity na podporu Židovského národního fondu můžeme sledovat po celou dobu existence zdejšího gdudu Tchelet Lavan, ať už se jednalo o zakupování palestinské půdy pro příští výstavbu kibuců nebo vybírání finančních příspěvků na zalesňování Palestiny.¹⁷

Také Brit Trumpeldor (Betar) měl v Děčíně-Podmoklech své příznivce. V knize o dějinách Betaru v Československu¹⁸ je existence oddílu zmiňována, o činnosti nebo členstvu bohužel nevíme nic. Po válce šlo nejspíš už jenom o jednotlivce; například v kalendáři Unie

¹⁷ „Kdo věnuje najednou 10 Kč, může na své nebo jiné jméno dát [v Palestině] zasadit olivový strom. 100 stromů tvoří zahradu, 1000 stromů háj.“ Židovské zprávy, roč. 1, č. 3, 3. 3. 1919.

¹⁸ Jehošua Halevi: Toldot Betar Ts'ekhoslovakayah [hebr. Dějiny československého Betaru], vydali členové čs. Betaru, Tel Aviv 1960.

revizionistických sionistů, ke kterým se Betar hlásil, najdeme v roce 5709, tj. 1948–49 pod-mokelského sympatizanta jménem Otto Šándorfy. Jeho osud není znám.

O existenci oddílu Makabi Hacair víme pouze z kusých poznámek: v roce 1937 se například zástupci tohoto hnutí z Podmokel zúčastnili zimního tábora ve Špindlerově Mlýně, o jeho dalších podnicích se můžeme jen dohadovat. Nebyly dosud nalezeny žádné dokumenty, ze kterých by bylo možné rekonstruovat cokoliv z aktivit tohoto oddílu.

Chomutov

Jiným městem, kde se objevily sionistické oddíly, byl Chomutov. Také v tomto případě začne-me informací z časopisu Blau-Weiss Blätter, který je v každém směru velmi dobrým zdrojem o začátcích hnutí hlásícího se v pozdějších dobách ke skautingu. První zmínku o skupině Blau-Weiss v tomto městě najdeme v říjnovém čísle z roku 1917, kde je v adresáři zástupců jednotlivých skupin či kontaktních osob uvedena Jenni Naschová¹⁹.

Postupem času se Chomutov a jeho okolí stalo místem pro konání významných setkání Tchelet Lavan jak s oblastní, tak zemskou působností. Tak například v polovině září 1925 se v Krásné Lípě konal zemský sjezd skupin Modrobílých z celých Čech, takzvaný „Yom Galil“.²⁰ Rok nato se na župním sjezdu sešli zástupci všech oddílů dané oblasti, aby rokovali o podstatných záležitostech hnutí. Kromě skautského programu zde byly projednávány také organizační stránky, jak vidíme v následující zprávě: „Dne 11. a 12. 9. 1926 konal se u Chomutova sjezd svazů Tchelet Lavan ze severozápadních Čech, jehož se zúčastnilo 60 vůdců a členů. Organizačně všechny svazy byly nově semknuty a byly dosazeny krajské správy v Karlových Varech, Teplicích a Žatci. Po prázdninách vznikly nové svazy v Karlových Varech, Podmoklech a Aši.“²¹

Zdá se, že indiánské léto mělo pro chomutovské členy Tchelet Lavan magickou přitažlivost, protože 21. září se zde také v roce 1929 konal vůdcovský den (hebrejsky Yom Madrichim) za účasti vedoucích všech oddílů v dané oblasti. Podobná setkání sloužila k předávání a výměně zkušeností mezi jednotlivými vůdci – ostatně nic nového pod sluncem, praktikujeme to ve skautingu dodnes. Ve stejném roce ještě uspořádala chomutovská pobočka zimní tábor pro členy hnutí ze severozápadního regionu, proběhl v termínu 23.–31. prosince v Köstelwaldu (který je dnes částí obce Měděnec) za účasti německých kolegů z druhé strany hranice.²²

¹⁹ Blau-Weiss Blätter, 1917, roč. 5, č. 3, s. 2.

²⁰ Rhapsody to Tchelet Lavan in Czechoslovakia. The Association for the History of Tchelet Lavan – El Al in Czechoslovakia, Israel 1996, s. 322.

²¹ Židovské zprávy, roč. 9, č. 38, 17. 9. 1926, s. 4.

²² Rhapsody to Tchelet Lavan in Czechoslovakia. The Association for the History of Tchelet Lavan – El Al in Czechoslovakia, Israel 1996, s. 324.

Nástup mosteckého oddílu Tchelet Lavan. 30. léta dvacátého století.

Další aktivity tohoto ani žádných dalších uskupení zatím zjištěny nebyly, což je zcela jistě velká výzva do budoucna, protože to rozhodně neznamená, že se zde žádné neodehrávaly. Spíše naopak.

Most

První zmínku o existenci oddílu Blau-Weis v Mostě opět nacházíme v periodiku Blau-Weiss Blätter, a to v říjnovém čísle roku 1917, kde je v adresáři zástupců hnutí uvedena Grete Taussigová²³. Je nicméně patrné, že Modrobílí v Mostě existovali už v době před první světovou válkou a víme také, že vedoucí oddílu se jmenoval Leib Cohen. Svědčí o tom krátká informace v publikaci Rapsodie na Tchelet Lavan²⁴. Začátkem 20. let (dvacátého století) odešlo několik členů – zakladatelů původní skupiny do Palestiny, stalo se osadníky kibucu Sarid v Galileji, a také se zasloužilo o založení lesa vysazeného na památku židovských obětí první světové války. V Židovských zprávách z května roku 1928 čteme, že právě do tohoto lesa

²³ Blau-Weiss Blätter, 1917, roč. 5, č. 3, s. 2.

²⁴ Rhapsody to Tchelet Lavan in Czechoslovakia. The Association for the History of Tchelet Lavan – El Al in Czechoslovakia, Israel 1996, s. 180.

věnoval oddíl Tchelet Lavan jeden stromek za zakladatele a vedoucího mosteckého gdudu R. Weinbergera.²⁵ Les se nacházel uvnitř kibucu Sarid a dnes jsou z něj k nalezení pouze dva trouchnivější zbytky kmenů, protože roku 1930 byl nahrazen Masarykovým lesem vysázeným k osmdesátému výročí narození prvního československého prezidenta.

Aktivita mosteckého kenu Modrobílých dosahovala vrcholu ve třicátých letech minulého století: ken měl šedesát členů, většinou středoškolských studentů, měl svoji dobře zařízenou klubovnu, pořádal časté výpravy, letní a zimní tábory a rovněž studijní kroužky, ve kterých se vyučovala hebrejšтина a židovské dějiny. Také díky těmto činnostem patřil k neaktivnějším v Československu. Zlom, který měla na svědomí Mnichovská smlouva, nastal v září 1938: ještě v polovině září se hodně mosteckých členů Tchelet Lavan zúčastnilo akce pořádané hnutím, šlo o shromáždění svolané do Karlových Varů. Panika mezi mosteckými Židy vypukla v noci z 23. na 24. září, kdy zhruba osmdesát procent židovské populace opustilo své domy a byty, své továrny a obchody: tito lidé opustili město, aby se už nikdy nevrátili.

Na tehdejší dění vzpomínal člen mostecké skupiny Modrobílých Karl Gabriel Glaser: „*Můj otec zůstal, protože se musel postarat o čtyřicet zaměstnanců v naší tiskárně. Zůstal jsem s ním.*

Na Jom Kipur²⁶ přišlo do synagogy pouze několik lidí, mezi nimi dva nebo tři členové Tchelet Lavan. Seděli jsme v zahradě a probírali vážnou situaci, ve které jsme se ocitli. Den na to jsem se vrátil do moadonu (hebr. klubovna, pozn. aut.), abych odnesl pár věcí, nějaké složky, časopisy – a hlavně jsem do kachlových kamen schoval oddílové vlajky. Potom jsem poprosil domovníka, aby nám dal na klubovnu pozor. Pár hodin předtím, než Němci vstoupili do Sudet, jsme s rodinou utekli do Prahy.

Později jsem se dozvěděl, že Němci klubovnu objevili, ale až několik měsíců poté, co už jsme všichni byli pryč. Prošmejdili všechny kouty, sebrali všechno, na co přišli a místnost zapečetili. Ze všech šedesáti členů našeho kenu přežilo pouze pár. Byli to ti, kteří udělali alia²⁷, byli na hachšarách v zahraničí, nebo si zachránili život emigrací, anebo prostě uprchli. K našemu velkému smutku bohužel většina členů přišla o život v polských koncentračních táborech.“²⁸

Někde jsem četla, že válka je jako vysoká pec – všechno přetaví. Osudy, hodnoty a často i charakter. Toto ojedinělé svědectví poněkud ozřejmuje a vysvětluje, jak to ve většině případů nejspíš dopadlo s oddílovými písemnostmi a doklady schovávanými na nejrůznějších místech. Je to příběh, který v těch drsných dobách jistě nebyl výjimečný, jen o těch ostatních máme málo zpráv, protože svědectví se obtížně sbírají tam, kde chybí svědkové. Jak u nás, tak v Izraeli.

²⁵ Židovské zprávy, roč. 11, č. 23, 25. 5. 1928, s. 5.

²⁶ Jom Kipur, Den smíření, jeden z židovských tzv. vysokých svátků.

²⁷ Alia – odchod do Palestiny, přesně tak, jak to předpokládal sionistický program.

²⁸ Rhapsody to Tchelet Lavan in Czechoslovakia. The Association for the History of Tchelet Lavan – El Al in Czechoslovakia, Israel 1996, s. 180-181.

Ještě jedno hnutí mělo v Mostě svůj ken: Brit Trumpeldor. O jeho činnosti však dosud nemáme k dispozici žádné dokumenty.

Žatec

V Žatci bylo jediným sionistickým uskupením cíleným na mladou generaci hnutí Tchelet Lavan, a proto oddíl neměl potíže s nábořem členstva. Pro nejmladší (nazývané solelim či v případě dívek solelot²⁹) byl připravován program v podobě her, mnohdy zaměřených na zprostředkování atmosféry v Zemi izraelské. Ti starší se kromě klasického programu zúčastňovali práce ve studijních kroužcích. Oddíl vedla madricha³⁰ (neboli vedoucí, pozn. aut.) Hansi Kolisch a na přípravě vzdělávacích aktivit se podílela její sestra Miriam. Činnost oddílu byla výrazně ovlivněna dvěma faktory: jednak osobností Hanse Josefthala, který byl významným sionistickým pracovníkem působícím v Žatci a oddílu pomáhal se všemi aktivitami, a pak také přítomností členů hachšary, jejíž členové přicházeli převážně z Německa a zásadním způsobem pomáhali také.

Kromě výprav do přírody a víkendových podniků se členové oddílu účastnili zimních táborů v Krušných horách a celorepublikových táborů letních. Jak už jsem uvedla, byla tato část Československa postižena dříve, než regiony ostatní a protože sílící antisemitismus nenechal nikoho na pochybách, jakým směrem se bude ubírat další vývoj, tak se koncem třicátých let (20. století) také v žateckém oddíle Tchelet Lavan více zaměřovali na aktivity směřující k uskutečnění alia, tj. k odchodu členů do Palestiny.

Radikalizace sudetských Němců sympatizujících s nacismem narůstala, nacistické bojůvky vyvolávaly nepokoj a situace se stávala kritickou. O spolupráci na ochraně veřejného pořádku byli požádáni také členové židovského oddílu. Avi Zakai, který se v tomto oddíle angažoval právě v inkriminovaných letech, tj. ještě v roce 1938, vzpomínal: „*Protinacisticky orientované organizace držely ve městě hlídky a byli jsme požádáni, abychom se podíleli na udržování pořádku. Jistěže jsme souhlasili, spolu s kamarádem jsme se pak zúčastnili jako dobrovolníci a několikrát za noc jsme hlídali spolu s organizátory. Po několika týdnech přijely jednotky československé armády a nastolily pořádek. Mnoho zdejších Židů tehdy opustilo svá bydliště a hledalo úkryt v bezpečnějším regionu středních Čech, včetně naší rodiny. V noci 9. října 1938 jsme opustili Žatec, nad ránem vtrhli do města Němci. Po*

29 Věkové kategorie byly v hnutí Tchelet Lavan rozděleny takto: nejmladším se říkalo Solelim – tj. stavitelé, budovatelé, někdy také Bnei midbar, neboli Děti pouště; Cofim byli skauti, Cofim bogrim starší skauti, tedy něco na způsob naší věkové kategorie roverů. Dospělí členové hnutí byli nazýváni Bogrim.

30 Madrich – vedoucí, madricha – tvar pro ženský rod.

Oddíl Tchelet Lavan v Ústí nad Labem. Mathias Kohn (Matti Cohen) čtvrtý zleva.
Konec 30. let dvacátého století.

*válce jsem zjistil, že jsme utekli právě včas: v onu osudnou noc už mě Němci hledali. Zatýkali všechny, kteří se podíleli na dobrovolných hlídkách...*³¹

Žatec v tom nebyl sám, Němci se nezastavili před ničím. V noci z 9. na 10. listopadu 1938 bylo v Sudetech (ale také v Německu a Rakousku) při protizidovských pogromech během tzv. Křišťálové noci³² zabito přes sto osob, třicet tisíc lidí bylo odvečeno do koncentračních táborů, zničeno velké množství židovských objektů. Vypálena byla také žatecká synagoga. Po těchto barbarských akcích zůstalo ve městě nepatrné množství Židů a skautský oddíl Tchelet Lavan přestal existovat.

Ústí nad Labem

Dalším městem, ve kterém je doložena existence sionistických oddílů a skupin, bylo Ústí nad Labem. Některé zdroje uvádějí vznik spolku Blau-Weiss v roce 1919³³, nicméně prvopočátky sahají do léta roku 1915, kdy se několik mladých Židů rozhodlo začít se studiem hebrejštiny

31 Rhapsody to Tchelet Lavan in Czechoslovakia. The Association for the History of Tchelet Lavan – El Al in Czechoslovakia, Israel 1996, s. 175.

32 Název „Křišťálová noc“ odvozen od střepů skla z výloh židovských synagog, domů a obchodů.

33 Např. Tomáš Fedorovič – Vladimír Kaiser: Historie židovské komunity v Ústí nad Labem. Ústí n. L. 2005.

Oddíl Bárak (Blesk) na táboře v Rakousích u Turnova. Mathias Kohn (Matti Cohen) pátý zprava. První zleva sedí vedoucí oddílu Jakov Wurzel-Jackie. 1938.

a dějin Palestiny. Na jaře příštího roku se pak vydali na svoji první výpravu do údolí řeky Labe, ale pořád to byla jen parta lidí, která sice měla ty nejlepší úmysly, ovšem k tomu zásadnímu – k oficiálnímu přihlášení skupiny do svazu Blau-Weiss se zatím neodhodlali. O registraci bylo rozhodnuto až o vánočních svátcích roku 1917 a po rozpačitém a váhavém rozjezdu začala skupina slavit úspěch: v následujícím roce už pracovala jedna chlapecká družina a dvě družiny dívků. Mladší dívky vedla Ida Jungmannová, starší (nad 17 let) Olga Jungmannová a Ada Guttmannová. Chlapce vedl Dr. Lederer, který byl také vedoucím celé skupiny, jako zástupkyně vůdkyň pracovaly Irma Kohnová a Žofie a Adéla Popperovy. Jednou týdně se pořádala jakási „středisková rada“, tj. schůzka vedoucích, na které se určoval program, domlouvaly výpravy a další činnosti; současně se na těchto poradách pokračovalo ve studiu hebrejštiny a židovských dějin. Oddílové schůzky se konaly každý týden, rovněž tak byly pořádány každotýdenní nedělní výpravy. Skupina společně slavila židovské svátky a založila sdružení rodičů³⁴, které se staralo o materiální a finanční zajištění podmínek umožňujících bezproblémový chod skupiny.³⁵

34 Existence sdružení rodičů nebyla pouze ústeckou specialitou; podobná sdružení fungovala u většiny slupin Blau-Weiss.

35 Informace čerpány z periodika Blau-Weiss Blätter, 1918, roč. 5, č. 6, s. 239.

*Příprava snídaně na táboře Tchelet Lavan o prázdninách roku 1938.
Mathias Kohn (Matti Cohen) třetí zleva.*

Jak už bylo řečeno, v roce 1919 změnilo hnutí Blau-Weiss název na Tchelet Lavan a pokračovalo v činnosti; stejně tak oddíl v Ústí nad Labem. Později byl členem tohoto oddílu spolu s Kurtem Frankem a jeho bratrem Efraimem, Kurtem Kohnem a jeho bratrem Georgem, Pol-dim a Peterem Lauferovými, Erwinem Löblem a řadou dalších také mladík jménem Mathias Kohn. Oddíl se jmenoval „Bárák“ neboli Blesk a kluci se jednou týdně scházeli v klubovně, kterou měli v domě vedle ústecké synagogy; vůdcem byl Jakov Wurzel řečený Jackie, kterého později ve vedení vystřídal Hans Pinn. Pro Mathiase bylo členství v oddíle jaksi samozřejmé, protože jeho rodina byla sionisticky zaměřena a Modrobílí zdravé židovské národnostní uvědomění zcela jistě podporovali. Jezdilo se na nedělní výpravy, ale taky na tábory. Ten poslední, který Mathias absolvoval, se konal v Českém Ráji, v Rakousích u Turnova v roce 1938.

Po návratu do města pak šlo všechno ve zrychleném tempu, protože také Ústí patřilo k městům, ve kterých se antisemitismus projevoval už od poloviny třicátých let. A tím, jak se situace zhoršovala, nebylo pro židovské obyvatele mnoho možností na výběr, pokud nechtěli být vystaveni tvrdé perzekuci; tento fakt zde byl ostatně zmíněn již několikrát. K lidem, kteří stihli uprchnout včas, patřil Mathias Kohn, který spolu s rodiči odešel v létě 1938 do Prahy. Také zde chodil do Tchelet Lavan, skupina měla klubovnu v Celetné ulici. Jenomže ani tady rodina nezůstala dlouho. Politická situace se vyvíjela velmi rychle a hlavně velmi nepříznivě,

*Na táboře v Rakousích u Turnova. Mathias Kohn
(Matti Cohen) vpravo. Prázdniny 1938.*

*Matti Cohen, Ramat Gan, Izrael.
Březen 2017.*

takže za půl roku následoval další exodus: „zvednout kotvy“ z Prahy stihli Kohnovi právě včas – odjeli 7. března 1939, pár dní před příchodem Hitlera do Československa.

Měla jsem neuvěřitelné štěstí a v Izraeli jsem se s Mathiasem Kohnem (dnes Matti Cohenem) setkala. Matti, který se narodil v roce 1924, do ústeckého oddílu Tchelet Lavan chodil od svých jedenácti let a díky jeho fenomenální paměti dnes víme, že do Palestiny se dostali téměř všichni jeho členové. Chvála Bohu, chtělo by se říci, protože s ohledem na historii oddílů jiných můžeme konstatovat, že to byla naprostá rarita. Matti své svědectví dokumentoval velkým množstvím fotografií a dalších materiálů a já jsem si vyslechla příběh neobyčejného člověka, pro kterého překážky jako by neexistovaly, a když už, hravě je zvládal. Mattiho příběh byl mimo jiné o tom, jak „byl připraven“ i v Palestině, kde ještě před vznikem státu Izrael bojoval v řadách Hagany, ale neztratil se ani v civilním životě, po studiích na Technionu v Haifě pracoval jako inženýr ve vojenském průmyslu, v různých společnostech a nakonec to byl on, kdo v Izraeli zaváděl technickou vychytávku známou pod označením čárový kód³⁶. Založil si za tímto účelem vlastní firmu „Intermec Barcode“. Když jsem jeho

³⁶ Rozhovor autorky s Matti Cohenem, březen 2017, Ramat Gan, Izrael.

povídání poslouchala, napadlo mě, jaké by asi byly osudy všech těch našich židovských sester a bratrů, kteří nestihli nebo nemohli odejít, nemohli se zachránit a nepřežili. Přemýšlela jsem o tom, o co všechno jsme přišli také my: během první československé republiky jejich oddíly pracovaly obdobně, jako ty naše. A není dnes na světě mnoho lidí, kteří by o svých zážitcích prožitých v těchto oddílech mohli vyprávět. Jejich svědectví nám zoufale chybí.

Zbývá dodat, že po válce začalo v Ústí nad Labem pracovat ještě hnutí Hašomer Hacair³⁷ a také oddíl Brit Trumpeldor (Betar) jako součást zastřešující organizace Unie sionistů-revizionistů, ke které se hlásil³⁸.

Další města v regionu

Zcela okrajově je zaznamenána činnost v některých dalších městech. Víme, že oddíly Tchelet Lavan existovaly v Bílině, Duchcově, v Lovosicích, Kadani a Litoměřicích, ale pokud bychom chtěli zjistit více, nemáme se zatím čeho chytit. Zprávy o nich se týkají výhradně finančních sbírek konaných ve prospěch nejrozličnějších sionistických projektů. Jak už bylo vícekrát zmíněno, po vzniku republiky se činnost Tchelet Lavan mimo jiné zaměřila na výcvik v praktickém povolání, tzv. Berufsumschichtung, tedy to, čemu se posléze začalo říkat hachšará. Jedna taková byla už v roce 1922 v Litoměřicích pod názvem Leitmeritz (německý název města); později se její členové vystěhovali do Palestiny³⁹.

Víme, že v Rumburku, Varnsdorfu a Litoměřicích pracovaly oddíly Brit Trumpeldor, v Litoměřicích už dokonce od roku 1928⁴⁰. Hnutí Makabi Hacair nepochybně působilo ve většině severočeských měst, protože jeho oddíly vznikaly všude tam, kde měla své sídlo tělocvičná jednota Makabi, a ta existovala prakticky ve všech sídlech se židovskou menšinou. Také k aktivitám těchto oddílů zatím nemáme seriózní podklady, na základě kterých by byla možné alespoň částečně zrekonstruovat jejich činnosti. Víme, že v severočeském regionu se židovská sionistická mládež scházela na krajských i celostátních setkáních. Podobných akcí se konala celá řada, členové hnutí ze severních Čech naopak recipročně jezdili na letní, zimní a výcvikové tábory za kolegy z jiných krajů. Například ještě v prosinci 1938 se v brněnských Pisárkách sjely z celé republiky na zimní výcvikový tábor desítky chlapců a děvčat ve věkové kategorii cofim bogrim, tedy starších skautů, zastoupeny byly také gdudy (resp. to, co z nich zbylo) Tchelet Lavan z Ústí nad Labem, Karlových Varů, Duchcova, Mostu, Teplic-Šanova,

37 Tomáš Fedorovič – Vladimír Kaiser: Historie židovské komunity v Ústí nad Labem. Ústí n. L. 2005.

38 Jehošua Halevi: Toldot Betar Ts'ekhoslovakah [hebr. Dějiny československého Betaru], vydali členové čs. Betaru, Tel Aviv 1960.

39 Daniela Bartáková: Hašomer Hacair a Tchelet Lavan v Československu (1918–1938). Komparativní studie sionistických mládežnických organizací. Univerzita Palackého Olomouc, 2010.

40 Informace ze zprávy o činnosti hnutí sepsané 30. 7. 1928 J. A. Kaufmannem, členem Brit Trumpeldor v Nitře.

Spolkový den hnutí Tchelet Lavan v severních Čechách. 1935.

Lovosic, Žatce a Liberce⁴¹. Výcvikový tábor se odehrával zcela v duchu prosazovaného směru, který v té době dominoval: pod tlakem okolností se na sklonku třicátých let všechna hnutí stále více zaměřovala na přípravu svých členů na aliu, odchod do Země izraelské. Affidavit, tj. certifikát umožňující vystěhování, dostávali přednostně ti, kteří se mohli prokázat dokladem o absolvování hachšará. Byli tak v jistém smyslu částečně připraveni na nehostinné podmínky, které na ně v Palestině čekaly.

Do Junáka nepozvání

Přístup skautských autorit k sionistickým skautským hnutím byl v té době více než rozpačitý. Ve stanovách Tchelet Lavan ze začátku dvacátých let (20. století) čteme, že „účelem svazu bylo pěstovat skauting u židovské mládeže, občanské ctnosti a vychovávat nové židovské pokolení – silné a zdravé tělem i duchem“ a v roce 1938 se v brožuře „Židovská mládež, představujeme se ti“ vydané tímto hnutím dočítáme: „Jsme skauti, taci, jaké vidíte na ulicích, až na to, že naše košile je modrá; jsme skauti, kteří chodí na výlety, mají tábory, milujeme

⁴¹ Rhapsody to Tchelet Lavan in Czechoslovakia. The Association for the History of Tchelet Lavan – El Al in Czechoslovakia, Israel 1996, s. 220.

- musí být rozlišeny s českým nebo slovenským překladem, alespoň v jednom exempláři. Účelová strana obsahuje seznam výterků, Summa spravedlné, v jejíž části jsou uváděny, jichž rozkazy nebo obkazy se týkají. Korespondence s orgány Svazu děje se jazykem státním. Při spelelových vystoupeních s jinými skupinami vel se jazykem státním.

15./ Oddíl odborů přislouží se organizovat ke svazové síti. Budou-li zaneřádni pro řady a okresy správovali jednotlivých složek odborů, stane se nástupní příslušností správovala se přímoucími osazenou na oddíl složky nebo osobně odborů. Oddíl odborů jsou povinni řídit a spolupracovat s ostatními skupinami svazové v práci akceptace du

18./ Nové cesty jsou hlásky obvykle cestu, t.j. podléhají zkoušce a zpravidla jsou, které nejsou zvláštního druhu.

13. / Jediní osudilci je majetek Göttschif jednotlivých státek a případů, že by Göttschif přestalo existovat, případně jeho majetek světoval orga-
nizaci příslušné státní.

12. Pokud osoba není plátcem pro veřejné správu, odesílá daňové přiznání do dne, kdy byla podepsána sčítacíků všem stran, a to do konce kalendářního roku. Mění-li jednou ze smluvních stran do konce listopadu vyvážení na sebe břímě-li srušení ve svých § 3., platí automaticky na celý příští kalendářní rok.

přírodu...“; je tedy přes veškerá klopýtání jasné, že skautská idea byla po celou dobu přítomna. Hnutí Tchelet Lavan bylo od roku 1924 autonomním členem Federace československých skautů. Hnutí Hašomer Hacair bylo autonomním členem Svazu junáků skautů RČS od roku 1926. Brit Trumpeldor byl autonomním členem Svazu junáků skautů RČS od roku 1931. Hnutí Bnei Akiva bylo autonomním členem Svazu junáků skautů RČS od roku 1932. Přesto, když na sněmech SJS RČS v prosinci 1938 a v lednu 1939 probíhala jednání o vzniku nové organizace Junák, nebylo ani jedno z těchto hnutí k jednání přizváno. Přístupová smlouva o další spolupráci nebyla v roce 1939 uzavřena s žádným z nich. A bylo to v době, kdy by Židé jakoukoli pomoc a podporu přivítali.

Nevím, zda se takový postoj v tomto konkrétním případě dá vysvětlit vyhrčenou politickou situací. Ale i kdyby – kam se podělo tolik proklamované skautské bratrství? Ponechávám na čtenáři, aby si příslušný závěr vyvodil sám.

Závěrem

Na závěr chci poznamenat, že tento text si rozhodně nečiní nárok na úplnost. Je pouhým nedostatečným souhrnem dosavadních zjištění a poznatků a židovský sionistický skauting tedy je a nadále zůstává otevřenou kapitolou československého skautského hnutí, na které musí být odvedeno ještě hodně práce.

Při psaní stati byly použity materiály těchto institucí:

Archiv Jabotinského institutu Tel Aviv

Archiv kibucu Kfar Hamakabi

Archiv kibucu Kfar Masaryk

Archiv kibucu Neot Mordechai

Archiv kibucu Sarid

Centrální sionistický archiv Jeruzalém

Knihovna Židovského muzea Praha

Osobní archiv Matti Cohena

Poděkování patří také mým izraelským přátelům Chavě a Maxovi Livni (Izrael, Kiryat Tivon) za pomoc s překladem německých textů a Matti Cohenovi (Izrael, Ramat Gan) za průběžné konzultace, rozhovor a fotografie.